

KOLEJNE DENARY REPUBLIKI RZYMSKIEJ Z POLSKICH ZNALEZISK (CZĘŚĆ 1)

Wyszczególnione poniżej monety (rzymskie denary republikańskie i towarzyszące im monety z okresu Cesarstwa ze znalezisk drobnych) zostały opisane i określone na podstawie fotografii. W żadnym z przypadków nie udało się pozyskać danych metrologicznych. Okoliczności odkrycia monet są nieznane; najprawdopodobniej były to poszukiwania na powierzchni.

Nowy Kiączyn, gm. Stawiszyn, pow. kaliski

M.: pole orne na zachód od wsi. **D.:** nie później niż wrzesień 2011 r. **L.:** 2 monety. **Kom.** na tym samym polu ornym w latach 2010–2011 znaleziono co najmniej 10 innych monet rzymskich (w tym 9 opublikowanych¹ i 1 bliżej nieokreśloną, nieopublikowaną) oraz inne zabytki z brązu (określenie i opis według anonimowego znalazcy): 3 całe zapinki, 5 fragmentów zapinek, szpilę, krzesiwo i wagę szalkową.

Rzym, Republika (Q. Cassius Longinus), denar, 55 r. przed Chr., Rzym, RRC 428/1.

Av. [Q CASSIVS VEST], głowa Westy w welonie w prawo, legenda nieczytelna.

Rv. Krzesło kurulne wewnątrz owalnej świątyni Westy, z lewej urna, z prawej tabliczka z napisem [AC].

Moneta w bardzo złym stanie, mocno wytarta.

Rzym, Antoninus Pius (Faustyna Starsza), denar, lata 141–161, Rzym, RIC III 362.

Av. DIVA — FAVSTINA, głowa w prawo.

Rv. AVGV-STA, Ceres stojąca w lewo trzyma długą pochodnię i podnosi poję szaty.

¹ Zob. Dymowski 2011, s. 157, poz. 46 (tam niewłaściwe określenie miejsca znalezienia jako Stropieszyn, gm. Mycielin); Dymowski 2013.

Ożarów, m., pow. opatowski — okolica

M.: nieznane. **D.:** nie później niż wrzesień 2012 r. **L.:** 1 moneta.

Rzym, Republika (C. Alius Bala), denar, 92 r. przed Chr., Rzym, RRC 336/1b.

Av. BALA, głowa kobiety w diademie w prawo, pod brodą z prawej nieokreślona litera.
Rv. C ALLI (w odcinku), w wieńcu Diana w bidze zaprzężonej w jelenie w prawo, poniżej pasikonik.

Na awersie odcisk puncy w kształcie litery V.

Przybyszew, gm. Promna, pow. białobrzeski

M.: nieznane. **D.:** nie później niż grudzień 2011 r. **L.:** 1 moneta.

Rzym, Republika (L. Julius Bursio), denar, 85 r. przed Chr., Rzym, RRC 352/1a–c.

Av. Uskrzydłona głowa Apollina Veiovisa w wieńcu w prawo, z lewej trójząb i nieokreślony znak menniczy.

Rv. [L IVLI BVRSIO] w odcinku, Wiktoria w kwadrydze w prawo, ewentualne oznaczenia mennicze nieczytelne.

Moneta w bardzo złym stanie, mocno wytarta.

Słochy Annopolskie, gm. Siemiatycze, pow. siemiatycki

M.: pole orne na północ od wsi, kilkaset metrów od miejsca znalezienia skarbu denarów rzymskich (materiał przygotowywany do publikacji). **D.:** nie później niż październik 2011 r. **L.:** 1 moneta.

Rzym, Republika, denar, II w. przed Chr., Rzym, RRC ?.

Av. Głowa Romy w hełmie w prawo, z lewej oznaczenie wartości X.

Rv. Wiktoria w bidze w prawo, ewentualne legendy nieczytelne.

Na awersie odcisk puncy o nieokreślonym kształcie.

Wołów, m. pow. — okolica

M.: nieznane. **D.:** nie później niż wrzesień 2011 r. **L.:** 1 moneta.

Rzym, Republika (C. Annus Luscius i L. Fabius Hispaniensis), denar, lata 82–81 przed Chr., nieokreślona mennica hiszpańska, RRC 366/1a–c lub 366/2a–b.

Av. [...]OSEXS[...], głowa Anni Perenny w prawo.

Rv. Legendy nieczytelne, Wiktoria trzymająca liść palmowy (postać nieczytelna) w kwadrydze w prawo.

Moneta w bardzo złym stanie zachowania, mocno wytarta. Na awersie i rewersie co najmniej po jednym odcisku puncy o nieokreślonym kształcie.

Żyrardów, m. pow. — okolica

M.: pole orne, w obrębie ok. 100 m. **D.:** nie później niż wrzesień 2011 r. **L.:** 3 monety.

Rzym, Republika (C. Mamilius Limetanus), denar serratus, 82 r. przed Chr., Rzym, RRC 362/1.

Av. Głowa Merkurego w uskrzydłonym kapeluszu w prawo, z lewej kaduceusz, ewentualne oznaczenia mennicze nieczytelne.

Rv. C MAMIL (z lewej) LIMEAN (z prawej), Ulisses kroczący w prawo trzyma laskę, przed nim z prawej pies zwrócony w lewo.

Rzym, Wespazjan, denar, 75 r., Rzym, RIC II₂ 774.

Av. [IMP CA]ESAR VESPASIANVS AV[G], głowa w wieńcu w prawo.

Rv. PON[T MAX TR] P COS VI, Securitas siedząca w lewo podpira głowę ręką.

Rzym, Hadrian (117–138), denar (określenie według anonimowego znalazcy, bliższych danych brak).

Arkadiusz Dymowski

Jawor, m. pow.

M.: teren ogródków działkowych „Hefajstos” w północnej części miasta. **D.:** lato lub jesień 2009 r. **Ok.:** prace ogrodnicze. **L.:** 1 moneta.

Ryc. 1. Jawor. Denar Antonina Piusa, skala 1:1 (fot. W. Bezeg)

Rzym, Antoninus Pius, denar subaeratus, 148–149 r., Rzym, 2,60 g, 17 mm, ↑↓, RIC III 181.

Av. ANTONINVS AV[G PIVS P] P TR P XII, głowa w wieńcu w prawo.

Rv. COS IIII, Salus stojąca w lewo karmi węża owiniętego wokół ołtarza i trzyma ster oparty na globie.

Waldemar Bezeg, Arkadiusz Dymowski

Święte, gm. Stargard Szczeciński, pow. stargardzki

I. M.: stanowisko 8, AZP 33–10/97, hektar XXVI, ar 76, ćw. B–D. **D.:** 2008 r. **Ok.:** badania archeologiczne prowadzone przez mgr Wioletę Słotę i mgra Michała Dzioba z Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej Alina Jaszewska w Zielonej Górze na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad, Oddziału w Szczecinie (badania archeologiczne przed budową obwodnicy Stargardu Szczecińskiego). **Kontekst:** wczesnośredniowieczny grób szkieletowy (obiekt 713), poniżej stóp. **L.:** dwie monety srebrne. **Zb.:** Muzeum Narodowe w Szczecinie (nr depozytu WKZ: MNS/D/136/378); połowy nr inw. 45/08.

Ryc. 2–3. Święte. Denary pomorskie

1. *Pomorze*, Bogusław I (1156–1187) i Kazimierz I (1156–1180)², denar, men. Kamień lub Kołobrzeg, ok. 1177–1180 (ryc. 2).

Av.: DVΛIIIVISOI (litera S leżąca); wewnętrzna obwódka perełkowa, w polu: budowla z trzema wieżami.

Rv.: + SCS[IOHAN]NES; wewnętrzna obwódka perełkowa, w polu: głowa św. Jana na wprost, w aureoli, z błogosławiącą prawą dłonią.

Kiersnowski 1960, nr 3b; Dbg P, nr 18a.

0,65 g, wyszczerbiony; 17,7 mm; oś: 9.

2. Jw., wybity tymi samymi stemplami, co poprzedni (ryc. 3).

Av.: DVΛIIIVISOI (litera S leżąca); wewnętrzna obwódka perełkowa, w polu: budowla z trzema wieżami.

Rv.: + [S]CSIOHANNES; wewnętrzna obwódka perełkowa, w polu: głowa św. Jana na wprost, w aureoli z błogosławiącą prawą dłonią.

0,66 g, 17 mm, oś: 5.

II. M.: stanowisko 8, AZP 33–10/97, hektar XXVI, ar 55, ćw. A. **D.:** 2008 r. **Ok.:** jak znalezisko I. **Kontekst:** grób wczesnośredniowieczny (obiekt 726), przy prawej ręce. **L.:** 1 moneta. **Zb.:** Muzeum Narodowe w Szczecinie (nr depozytu WKZ: MNS/D/136/387); połowy nr inw. 48/08.

² O możliwości wyrażenia udziału biskupa Konrada w mennictwie przez figurę i imię św. Jana Chrzciciela umieszczoną na tych monetach zob. Peterson 1979, s. 383.

Ryc. 4. Święte. Agrypinka połabska

3. *Saksonia*, denar anonimowy, tzw. agrypinka połabska, men. Bardowik, prawdopodobnie początek XII w. (ryc. 4).

Av.: schematyczne przedstawienie świętyni z łukiem w środku, poniżej prawdopodobnie litera II.

Rv.: krzyż kawalerski, powyżej litera S z poprzeczką, wokół imitacje liter.

Dbg, nr 1778b–c odm.

0,40 g, 16,3 mm.

Marzena Grochowska-Jasnos, Borys Paszkiewicz

Siewierz, m., pow. będziński

M.: na południe od kościoła św. Jana (zob. ryc. 6). **D.:** 2008 r. **Ok.:** badania archeologiczne — znaleziska pochodzą z makroniwelacji terenu. **L.:** 61 monet oraz liczman.

Brandenburgia, Fryderyk II (1740–1786), grosz 1786, Berlin, 1,629 g, 20 mm, Bft M. 3151.

Elbląg, Gustaw II Adolf (1626–1632) (?), szeląg r. ³.

Litwa, Jan Kazimierz (1649–1669), szelągi Boratyniego (3): 0,794 g, 0,964 g (atrybucja do Litwy niepewna), w. ? (1) (atrybucja do Litwy niepewna).

Polska, Władysław III Warneńczyk (1434–1444), denar, Kraków, 0,343 g, 11 mm.

Polska, Jan Kazimierz, szelągi Boratyniego (10): 0,533 g, 0,821 g, 0,839 g, 0,842 g, 0,870, 0,905 g, 0,991 g, 1,012 g, 1,204 g, w. ? (1).

Polska lub *Litwa*, Jan Kazimierz, szelągi Boratyniego (13): 0,263 g (przełamana, ok. ½ monety), 0,707 g, 0,718 g, 0,733 g, 0,794 g, 0,810 g, 0,932 g, 0,968 g, 0,995 g, 1,028 g, 1,031 g, 1,086 g, 1,159 g.

Polska, Aleksander I (1815–1825), 1 grosz 1823, 2,485 g, Kop.Skor. 2562.

Polska, zabór rosyjski, Mikołaj I (1825–1831/1855), 1 grosz 1840, 2,461 g, Kop. Skor. 9346.

³ Moneta została określona przez E. Korczyńską i M. Woźniaka z Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Krakowie.

Polska, zabór rosyjski, Mikołaj I, 1 złoty polski 1832, 4,127 g, Kop. Skor. 2685.
Rosja, Aleksander II (1855–1881), 1 kopiejka 1856, Warszawa, 4,607 g, Kop. Skor. 9507; r. ?, Warszawa, 4,495 g.
Rosja, Aleksander III (1881–1894), 2 kopiejki 1889, 6,107 g, Semenov 202.
Rosja, Mikołaj II (1894–1917), ½ kopiejki 1898, 1,44 g, Semenov 231/54.
Rosja, Mikołaj II, 1 kopiejka 1894, 3,163 g, Semenov 218; 1907, 1,137 g, Semenov 218.
Rosja, Mikołaj II, 5 kopiejek 1902, 0,821 g, Semenov 185.
Śląsk, Leopold I (1657–1705), greszel 1686, Opole, 0,419 g, 15 mm, Fried. Seger 674⁴.
Węgry, Władysław I (1077–1095), denar, 0,315 g, 14 mm, Huszár 24⁵.
 Av.: LADISLAVS REX, głowa króla w koronie na wprost.
 Rv.: legenda nieczytelna, krzyż z klinami w kątach.
 Poza tym 20 monet z XX w.
Norymberga, Wolf Lauffer II (działal 1612–1651), liczman *Róża/glob*, Mitchiner 1707–1719⁶.

Ryc. 5. Siewierz. Denar węgierski Władysława I. Fot. R. Garstka

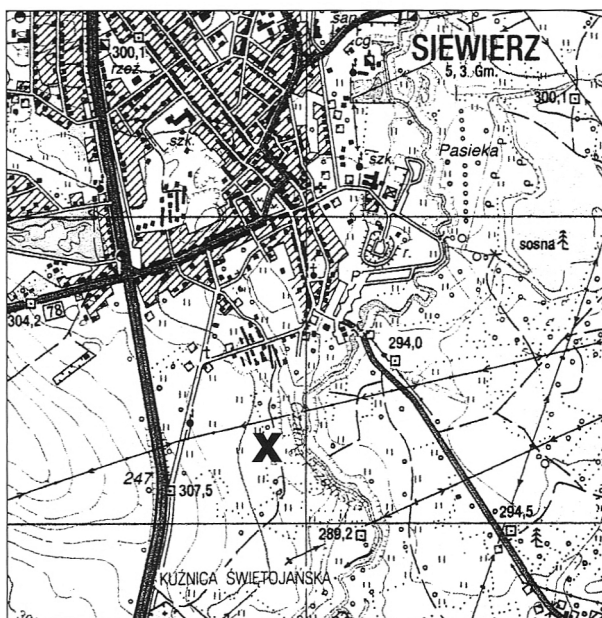
Kom.: We wrześniu 2008 r. w miejscu planowanej obwodnicy siewierskiej przeprowadzono wyprzedzające badania archeologiczne w rejonie występowania szybów górniczych o przypuszczalnej chronologii od średniowiecza do czasów nowożytnych⁷. Badania prowadziły dwie ekipy archeologów. Jedna z ekip, pod kierunkiem mgra A. Bartczaka i mgra A. Wójcika, koncentrowała się na obszarze przylegającym do kościoła św. Jana. Druga, pod kierunkiem dra D. Rozmusa, badała położony bardziej wschód obszar tzw. warpi czyli pozostałości szybów górniczych (ryc. 6). Podczas badań nie stwierdzono ewidentnego osadnictwa wcześniejszego niż nowożytne. Nieliczna ceramika o charakterze wczesnośredniowiecznym i średniowiecznym była znajdowana w tym rejonie tylko powierzchniowo. Jak wykazały badania prowadzone w kolejnych latach, wczesnośredniowieczna osada znajduje się na południowy zachód od romańskiego

⁴ Monetę określił prof. S. Suchodolski.

⁵ Monetę określił prof. S. Suchodolski.

⁶ Liczman określił B. Paszkiewicz.

⁷ Rozmus, Roś 2010.

Ryc. 6. Siewierz. Lokalizacja miejsca badań archeologicznych w 2008 r.

kościół św. Jana. Na osadzie stwierdzono ślady przetwórstwa ołowiu oraz handlu tym surowcem. Stwierdzono również duży udział ceramiki szklwionej, analogicznej do znalezionej w Dąbrowie Górniczej-Łośniu⁸, Dąbrowie Górniczej-Strzemieszycach i Przeczycach⁹.

Na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach w grudniu 2008 r. przeprowadzono tygodniową weryfikację obszaru całej budowy obwodnicy siewierskiej przy pomocy ekipy wyposażonej w wykrywacze metalu. Pozyskano liczny materiał w postaci nowożytnych zabytków (guziki, kłamy, liczne wytopki ołowiane różnych rozmiarów, formy oraz inne drobne zabytki). Ciekawym znaleziskiem jest oprawiona w ołów skałka muszkietowa. Całość materiału pochodzi z humusu i hałd po wykopach archeologicznych oraz hałd powstałych podczas makroniwelacji terenu¹⁰.

Znalezione monety pokazują dość szeroki przekrój, zarówno chronologiczny jak i geograficzny. Do bardzo rzadkich znalezisk na terenie ziem polskich należy — niestety, średnio zachowany — denar Władysława I, króla Węgier¹¹.

Dariusz Rozmus, Joanna Tokaj

⁸ Bodnar, Krudysz, Rozmus, Szmoniewski 2006.

⁹ Pierzak 2009.

¹⁰ Akcję poszukiwawczą opisano w periodyku *Odkrywca*, Troncik 2009.

¹¹ Por. Rozmus, Roś 2010, s. 255; Rozmus 2009.

Muniakowice, gm. Słomniki, pow. krakowski

M.: stanowisko 9 (94) w Muniakowicach, AZP 98–58. **D.:** 2011 r. **Ok.:** badania powierzchniowe Instytutu Archeologii UW prowadzone przez dra Przemysława Dulębę. **L.:** 5 monet. **Zb.:** Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Polska, Kazimierz IV Jagiellończyk (1447–1492), denar, Kraków, Kub. Jag. II/5, 0,34 g, ok. 11,5 mm.

Jw., Kub. Jag. III/1, 0,42 g, ok. 12,2 mm.

Polska, denar jagielloński XV w., Kraków, 0,43 g, ok. 11 mm, moneta zniszczona.

Ryga, Gustaw II Adolf (1621–1632), szeląg 1634, Mrow. 489, 0,66 g, 16,1 mm.

Strasburg, biskupstwo, Karol Lotaryński (1592–1607), 3 krajcary 1602, Saurma-Jeltsch 1959/962, 1,78 g, 20,8 mm (ryc. 6).

Ryc 7. Muniakowice, gm. Słomniki, 3 krajcary Karola Lotaryńskiego

Michał Zawadzki, Przemysław Dulęba

Kunowice, gm. Słubice, pow. słubicki

M.: rejon pola bitwy pod Kunowicami. **D.:** lata 2011–2012. **Ok.:** badania archeologiczne Działu Archeologii Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz Collegium Polonicum pod kierownictwem mgra Jakuba Wrzoska oraz dra Grzegorza Podrucznego. **L.:** 90 monet luzem (bez kontekstu archeologicznego).

Anhalt-Dessau, Leopold Fryderyk, 1 fenig 1864, Berlin, 1,40 g, AKS 1971, nr 34.

Brandenburgia, okres askański, denar ok. 1320, 0,35 g, ok. 1/2 monety, cięta, Bft B 609, H.-D. Dannenberg 179¹² (ryc. 8).

Av.: postać stojąca, trzymająca w rozpostartych ramionach kwiaty z korzeniami.

Rv.: trójlistna roślina, z boków (naprzemiennie) dwie głowy orła oraz dwa hełmy.

Brandenburgia, Fryderyk Wilhelm, 6 fenigów 1659, Berlin, 0,88 g, Neumann 86 (ryc. 9).

¹² Monetę określił Tadeusz Szczurek.

- Brandenburgia*, Fryderyk II, 1 fenig, Berlin (2): 1752, 2,03 g, 1753, 2 g, Neumann 245.
- Brandenburgia*, Fryderyk II, 1/24 talara (grosz) (4): 1754, Kleve, 1,37 g, Neumann 242; 1756, Magdeburg, 2,1 g, Neumann 240; 1782, Berlin, 1,48 g, Neumann 511; 1783, Berlin, 1,97 g, Neumann 511.
- Brandenburgia*, Fryderyk II, 1/48 talara (półgrosz), Berlin (10): 1768, 1,22 g, Neumann 416; 1771, 1,09 g; 1772 (3): 1,13 g, 1,17 g, 1,27 g; 1774, 1,22 g (ryc. 10); 1777 (2): 1,13 g, 1,21 g; 1778 (2): 1,07 g, 1,1 g, Neumann 512.
- Brandenburgia*, Fryderyk Wilhelm II, 1 fenig 1793, Berlin, 1,64 g, Neumann 11.
- Brandenburgia*, Fryderyk Wilhelm II, 3 fenigi 1793, Berlin, 0,63 g, Neumann 8 (ryc. 11).
- Brandenburgia-Bayreuth*, Fryderyk, 1 krajcar (3): 1751, 0,57 g (ryc. 12); 1752, 0,46 g; 1753: 0,48 g.
- Brandenburgia-Nowa Marchia*, Jan z Kostrzyna, grosz 1544, Kostrzyn, 1,89 g, Saurma-Jeltsch 4811 (ryc. 13).
- Litwa*, Jan Kazimierz, szeląg 1661, Ujazdów, 1,07 g, Kop.Skor. 3590.
- Polska*, August III, szeląg koronny, Gubin lub Grünthal (3): 1754, 1,07 g, Kop. Skor. 2078; r. ? (2): 0,9 g, 0,8 g.
- Polska*, August III, grosz koronny, Gubin lub Grünthal (4): 1754 (2): 4,14 g, 3,1 g, Kop. Skor. 2083; 1754 lub 1755 (2): 3,32 g, 3,51 g, Kop. Skor. 2084 lub 2086.
- Polska*, Stanisław August, grosz koronny 1787, Warszawa, 3,49 g, Kop. Skor. 2217.
- Fryzja Wschodnia*, Fryderyk II, 1 grosz 1753, Aurich, 1,74 g, Neumann 280.
- Prusy*, Fryderyk Wilhelm II, 1 szeląg 1790, Królewiec, miedź, 1,95 g, Neumann 23.
- Prusy*, Fryderyk Wilhelm III, 1 fenig (4): 180[...], Berlin, 0,51 g, Neumann 20; 1825, Berlin, 1,42 g, Neumann 79; 1828, Berlin lub Düsseldorf, 1,48 g, Neumann 79; 183[...], Berlin lub Düsseldorf, 1,15 g, Neumann 79.
- Prusy*, Fryderyk Wilhelm III, 3 fenigi 1833, Berlin, 4,11 g, Neumann 77.
- Prusy*, Fryderyk Wilhelm III, 1 grosz srebrny, Berlin (5): 1823, 1,76 g; 1824, 2,08 g; 1830, 2,02 g; 1831, 1,89 g; 1833, 1,98 g, Neumann 73.
- Prusy*, Fryderyk Wilhelm IV, 1 fenig 1854 (?), Berlin, 0,73 g, Neumann 38.
- Prusy*, Fryderyk Wilhelm IV, 1 grosz srebrny 1843, Düsseldorf, 1,69 g, Neumann 14.
- Prusy*, Wilhelm I, 1 fenig 1864, Berlin, 2,67 g, Neumann 19; 2 fenigi 1865, Berlin, 2,67 g, Neumann 18.
- Prusy*, władca nieokreślony, 3 fenigi r.? (1821–73), 3,83 g; 1 grosz srebrny r.? (1821–73), 1,91 g.
- Prusy Południowe*, Fryderyk Wilhelm II, 3 grosze 1797, Wrocław, 10,5 g, Kop.Skor. 9272.
- Rzesza Niemiecka*, 1 fenig 1875, 1,59 g, AKS 20; 10 fenigów 1875, 3,16 g, AKS 1971, nr 11.

Saksonia-Altenburg, J ó z e f , 1 grosz (10 fenigów) 1841, Drezno, 1,78 g, AKS 1971, nr 52.

Waldeck i Pyrmont, J e r z y II H e n r y k , 1 grosz 1842, Berlin, 1,67 g, AKS 1971, nr 25.

25 monet z XX w. lub nieokreślonych.

Kom.: Bitwa pod Kunowicami (niem. Kunersdorf) rozegrała się 12 sierpnia 1759 r. podczas wojny siedmioletniej. Starła się wówczas armia króla pruskiego Fryderyka II z armią rosyjsko-austriacką, którą dowodził feldmarszałek Piotr Sałtykow. Batalia zakończyła się dotkliwą porażką wojsk pruskich — straciły one 19 000 żołnierzy (rannych i zabitych) oraz zostały rozproszone.

Chronologicznie do bitwy pasuje wiele monet: fenigi oraz grosze Fryderyka II, krajcary z Brandenburgii-Bayreuth oraz polskie monety Jana Kazimierza i Augusta III. Trudno jednak wiązać z bitwą znalezione luzem monety brandenburskie, które były w obiegu na tych terenach. Potwierdza to liczna reprezentacja monet pruskich z późniejszego okresu, już z całą pewnością będących zgubami.

Monety polskie oraz litewskie, zarówno szelągi Boratyniego, jak i Augusta III, bite w nieodległych mennicach saskich, są stosunkowo licznie odnajdowane na terenach Brandenburgii¹³, co również stawia pod znakiem zapytania ich związek z bitwą. Pomijając tę kwestię, zwrócić należy uwagę na interesujące proporcje ilościowe pomiędzy monetami Jana Kazimierza oraz Augusta III. Zarówno szelągi Boratyniego, jak i szelągi oraz grosze Augusta III są w dużych ilościach znajdowane na terenach ich legalnego obiegu, czyli w Polsce. Tam jednak boratynki są zdecydowanie liczniejsze od ich naśladownictw — monet Augusta. W Deszcznie szelągów Jana Kazimierza (11 szt.) było więcej niż monet Augusta III (5 szt.), choć już tam proporcja tych ostatnich była znacząco wyższa, niż w znaleziskach z terenów Rzeczypospolitej¹⁴. W Kunowicach monet Augusta (7 szt., Jan Kazimierz — 1 szt.) jest już zdecydowanie więcej. Należy tutaj zatem postawić pytanie, czy przypadkiem część monet Augusta III, bitych w mennicach saskich, nie trafiła do obiegu brandenburskiego z pominięciem docelowego rynku Rzeczypospolitej. Ta interesująca kwestia z pewnością wymaga dalszych badań.

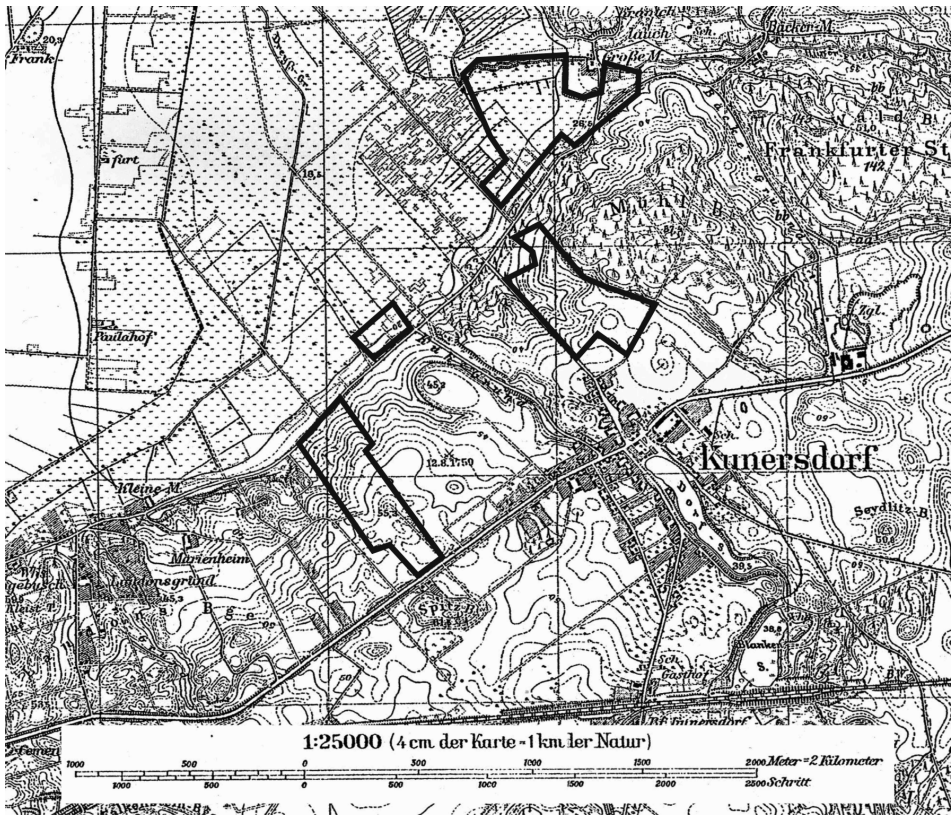
Najbardziej podejrzane o związek z bitwą kunowicką wydają się krajcary Brandenburgii-Bayreuth, skoro nie zarejestrowano ich w korpusach znalezisk z tego regionu z Deszczna oraz Gorzowa Wielkopolskiego¹⁵. Monety z tego państwa trafiają się jednak w skarbach z terenów Prus¹⁶, co świadczy o tym, że i ta moneta niemiecka w pewnej liczbie docierała na te tereny.

¹³ Szczurek, Łybek, Bejcar 2009, poz. 146–156, 158–162.

¹⁴ Szczurek, Łybek, Bejcar 2009, s. 157.

¹⁵ Szczurek 2007; Szczurek, Łybek, Bejcar 2009.

¹⁶ Zob. np. Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 1568, 1575.

Ryc. 8. Kunowice. Lokalizacja badań archeologicznych

9 10 11

Ryc. 9–11. Kunowice. Monety z badań archeologicznych (powiększenia)

12 13 14

Ryc. 12–14. Kunowice. Znaleziska z badań archeologicznych

Podsumowując, wobec braku kontekstu archeologicznego (wszystkie monety to luźne znaleziska powierzchniowe), wiązanie monet odnalezionych na terenie pola bitwy pod Kunowicami z tą kampanią wydaje się wątpliwe, a same monety traktować należy jako zguby lokalne.

Michał Zawadzki, Jakub Wrzosek

Starogard Gdański, m. pow.

M.: Święty Jan (?). **D.:** 2007 r. **Ok.:** badania archeologiczne. Charakter stanowiska nieznany. **L.:** trzy monety. **Zb.:** Muzeum Archeologiczne w Gdańsku (SAZ 1024/16/02).

1. *Prusy, Fryderyk II*, szeląg 1786, Królewiec. Av. pod koroną monogram FR, niżej E (znak mennicy). Rv. [rozetka] / SOLID / REGNI / PRUSS / 1786. Weyl, nr 3871. Bilon, 0,64 g, 15,4 mm. I.p. 2, kat. 25 (wykop 1, warstwa 11).

2. *Prusy, Fryderyk Wilhelm IV*, 3 fenigi 1855, Berlin. 120 EINEN THALER, szeroka tarcza francuska z Orłem pruskim, nakryta zamkniętą koroną. Rv. SCHEIDE MÜNZE / 3 / PFENNINGE / 1855 / A. AKS 1999, nr 90. Brąz, 4,44 g, 24,1 mm. I.p. 3, kat. 23 (wykop 2, ob. 12(?), warstwa 13).

3. *Śląsk-Żagań, Albert v. Wallenstein*, grosz (3 krajcary) 1630, men. Żagań. ALBER·D·G·DVX(3)MEG·FRI·ET·SA, hak, popiersie księcia w szerokim kołnierzu, $\frac{3}{4}$ w prawo. Rv. COM·SVER·DO·-ROS·ET·ST·1630[mitra], trzy tarcze herbowe w roztrój: 1. łeb tura, 2. orzeł i 3. dwupolowa: półanioł i lew, między nimi dwie arabeski u góry, litera S w łuku na dole, całość otoczona odznaką Orderu Złotego Runa. Do monety przykutowane uszko, prawdopodobnie brązowe. Nechanický, nr 120. Nohejlová-Prátová, nr 71. Kop. VIII/1, nr 19.1. Srebro (i brąz?) pozłacane, 1,76 g, 20,6×24,4 mm. I.p. 1, kat. 24 (wykop 1, warstwa 9).

Kom.: Poza monetą nr 2, zwykłym państwowym pieniądzem obiegowym, pozostałe zasługują na uwagę. W osiemnastowiecznym sensie prawnym Królestwo Pruskie, terytorium, dla którego przeznaczony był znaleziony tu szeląg, to dawne Prusy Książęce i obszar zaborów w Polsce. System monetarny obydwu części Prus już od 1660 r. był bowiem inny niż Korony Polskiej i w zasadzie zjednoczony. Z drugiej strony, szeląg pruski nie miał swoich odpowiedników w monetach innych części monarchii Hohenzollernów, pozostających w obrębie Rzeszy. Jest charakterystyczne, że znaleziony w Starogardzie szeląg nie ma analogii w Gdańsku. Szelągi królewskie pruskie wybite po 1752 r. nie zdarzają się bowiem w największym mieście Prus Królewskich, pozostającym jeszcze pod władzą Polski, prawdopodobnie ze względu na ich obniżoną jakość, nieakceptowaną przez kontrolę rynku monetarnego. W Starogardzie, który w 1772 r. (faktycznie już

w 1770) przeszedł pod władzę króla Prus, jak widzimy, jest to jednak zwykły reprezentant miejscowej monety zdawkowej.

Najstarsza z trzech znalezionych monet sygnalizuje zupełnie inne zjawisko. Jest to dość pospolita śląska trzykrajcarówka (grosz) księstwa żagańskiego. Pojedyncze znaleziska groszy śląskich z tej epoki sporadycznie zdarzają się na Pomorzu Gdańskim i w samym Gdańsku, choć, o ile mi wiadomo, nie zaobserwowano wśród nich dotychczas monety Wallensteina. Moneta ze Starogardu jednakże nie ma z pewnością związku z obiegiem pieniężnym, gdyż została zdemonetyzowana poprzez dorobienie uszka i pozłocenie. Uszko nie jest wprawdzie szczególnie wykwintne, ale — zamocowane poprzecznie i nitowane — stanowi wyrób dość staranny. Mamy z pewnością do czynienia z czymś więcej niż po prostu przerobieniem monety na wisiorek, do czego wystarczyłoby wybicie w niej otworu. Przerobienie monety Alberta Wallensteina na pozłocony medalik wiązało się prawdopodobnie z rolą tego księcia jako wodza armii katolickiej podczas wojny trzydziestoletniej. Fakt, że uszko przytwierdzono na osi portretu generała, świadczy, że to portret właśnie miał być eksponowany przez właściciela monety na stroju. Bardziej więc niż na świadectwo kontaktów ekonomicznych z Żaganiem, moneta ta wygląda na pamiątkę żołnierską lub przedmiot wręcz o funkcji paradewocjonalnej. Z kolei jego depozycja (w nieznanym mi kontekście) mogłaby sugerować wotum bądź element wyposażenia grobu.

Borys Paszkiewicz

WYKAZ SKRÓTÓW

D.	data znalezienia
Kom.	komentarz
L.	liczba znalezionych monet
M.	miejsce znalezienia
Ok.	okoliczności, osoba odkrywcy
Zb.	Zbiór
AKS 1971	P. Arnold, H. Kùthmann, D. Steinhilber, <i>Grosser deutscher Münzkatalog von 1800 bis heute</i> , München 1971.
AKS 1999	P. Arnold, H. Kùthmann, D. Steinhilber, <i>Großer deutscher Münzkatalog von 1800 bis heute</i> , München 1999.
Bft B.	E. Bahrfeldt, <i>Das Münzwesen der Mark Brandenburg von den ältesten Zeiten bis zum Anfange der Regierung der Hohenzollern</i> , Berlin 1889 (rep. Leipzig 1980).
Bft M.	E. Bahrfeldt, <i>Die Münzen- und Medaillen-Sammlung in der Marienburg</i> , t. 2, Danzig 1904.

- Dbg H. Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, Berlin 1876.
- Dbg P H. Dannenberg, *Münzgeschichte Pommerns im Mittelalter*, Berlin 1893.
- Fried. Seger F. Friedensburg, H. Seger, *Schlesiens Münzen und Medaillen der Neuere Zeit*, Breslau 1901.
- Huszár L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn*, Budapest — München 1979.
- Kop. VIII/1 E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. VIII, cz. 1, *Monety śląskie okresu nowożytnego*, Warszawa 1982.
- Kop. Skor. E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995.
- Kub. Jag. S. Kubiak, *Monety pierwszych Jagiellonów (1386–1444)*, Wrocław 1970.
- Mitchiner M. Mitchiner, *Jetons, Medalets & Tokens. The Medieval Period and Nuremberg*, London 1988.
- Mrow. E. Mrowiński, *Monety Rygi*, Warszawa 1986.
- Neumann E. Neumann, *Brandenburg-preußische Münzprägungen unter der Herrschaft der Hohenzollern 1415–1918*, Band 2, Köln 1998.
- Nechanický Z. Nechanický, *Mincovníctví Albrechta z Valdštejna, Ústí nad Orlicí* 1991.
- Nohejlová-Prátová E. Nohejlová-Prátová, *Das Münzwesen Albrechts von Wallenstein*, Graz 1969.
- RIC *The Roman Imperial Coinage*, t. I–X (wyd. H. Mattingly, E. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland, R. A. G. Carson, P. H. Webb, J. W. E. Pearce, P. M. Brunn, J. P. C. Kent, I. A. Carrdice, T. V. Buttrey), London 1923–2007 (RIC II₂ oznacza nowe wydanie 1. części tomu II z 2007 r.).
- RRC M. H. Crawford, *The Roman Republican Coinage*, Cambridge 1974.
- Saurma-Jeltsch H. v. Saurma-Jeltsch, *Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge*, Berlin 1892.
- Semenov V. S. Semenov (red.), *Monety Rossii 1700–1917 gg.*, Peterburg 2006.
- Weyl A. Weyl, *Die Paul Henckel'sche Sammlung Brandenburg-Preussischer Münzen und Medaillen*, Berlin 1876.

BIBLIOGRAFIA

Bodnar R., Krudysz L., Rozmus D., Szmoniewski B.

2006 *Wczesnośredniowieczna ceramika szklowana z Dąbrowy Górniczej – Łośnia „Skarb hutnika”*, red. D. Rozmus, B. Szmoniewski, Kraków – Dąbrowa Górnicza 2006, Zeszyty Łosieńskie 1.

Dymowski A.

2011 *Monety Republiki Rzymskiej na ziemiach polskich. Kilka uwag na bazie nowego materiału ze znalezisk drobnych*, WN LV, 2011, s. 133–164.

2013 *Chronologia napływu denarów rzymskich z I–III w. na ziemię Polski w świetle analizy nowego materiału ze znalezisk drobnych*, WN – w niniejszym zeszycie.

Kiersnowski R.

1960 *Denary zachodnio-pomorskie z drugiej połowy XII wieku*, WN IV, 1960, z. 4 (14), s. 209–232.

Męclewska M., Mikołajczyk A.

1991 *Skarby monet z lat 1650–1944 na obszarze Polski. Inwentarz II*, Wrocław 1991.

Petersohn J.

1979 *Der südliche Ostseeraum im kirchlich-politischen Kräftespiel des Reichs, Po-lens und Dänemarks vom 10. bis 13. Jahrhundert*, Köln–Wien 1979, Ostmitteleuropa in Vergangenheit und Gegenwart, 17.

Pierzak J.

2009 *Wczesnośredniowieczny ośrodek produkcji ceramiki szklowanej z XI–XII wieku pomiędzy Bytomiem – Siewierzem – Dąbrową Górniczą i Sosnowcem w świetle najnowszych badań archeologicznych*, [w:] *Wiadomości Konserwatorskie Województwa Śląskiego. Odkrycia. Badania. Konserwacje*, T. 1, red. B. Klajmon, Katowice 2009, s. 155–164.

Rozmus D.,

2009 *Zagadka kościoła św. Jana w Siewierzu – wyniki badań sondażowych na ławkach po północnej stronie kościoła*, [w:] *Gospodarka nad Przemszą i Brynicą od pradziejów do początków XX wieku w świetle badań interdyscyplinarnych*, red. D. Rozmus, S. Witkowski, Dąbrowa Górnicza – Olkusz – Sosnowiec 2009, s. 246–249.

Rozmus D., Roś J.

2010 *Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku nr 22 w Siewierzu dz. 5011/1, woj. śląskie na trasie projektowanej obwodnicy Sie-*

wierza w 2008 r., [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i okolicach w roku 2007–2008*, red. E. Tomczak, Katowice 2010, s. 253–257.

Szczurek T.

2007 *Moneta w Gorzowie Wielkopolskim i okolicy na przestrzeni dziejów*, Gorzów Wielkopolski 2007.

Szczurek T., Łybek J., Bejcar G.

2009 *Znaleziska monet z Deszczna. Historyczne i geograficzne aspekty numizmatyki partykularnej*, Gorzów Wielkopolski — Deszczno 2009.

Troncik A. (saper)

2009 *Zdążyć przed spychaczem*, Odkrywca, nr 2 (121) luty 2009, s. 28–29.